

Какижанова Т.И, Искакова Г.С

Қазақстан Республикасындағы жұмыссыздық пен еңбек нарығы факторларының экономикаға әсерін бағалау

Бүгінгі таңда нарыққа байланысты елеулі мәселелердің бірі – жұмыссыздық мәселесі. Жұмыссыздық әлемдегі ортақ проблемалардың бірі болып табылады. Кез келген жұмыссыздықтың болуы – қоғам үшін ең ауыр экономикалық және әлеуметтік сілкініс. Жұмыссыздықты зерттеу олардың пайда болу себептерін анықтайды, мемлекеттің тарапынан шараларды анықтайды. Жұмыспен лайықты қамтуды қамтамасыз ету – халықты әлеуметтік қорғаудың негізі, адам ресурстары әлеуетін дамыту және іске асырудың маңызды шарты, қоғамдық байлықтың артуы мен өмір сүру сапасын жақсартудың басты құралы болып табылады. Сонымен қатар мақалада жұмыссыздыққа талдау жасай отырып, оның еңбек нарығы факторларына әсері бағаланып, регрессиялық модельдер құрылды.

Түйін сөздер: еңбек нарығы, жұмыссыздық, еңбекпен қамту, еңбекке қабілетті адамдар, ЖІӨ, кедейшілік, өнімділік, нақты жалақы.

Kakizhanova T.I., Yskakova G.S.

Assessing the impact of unemployment and labor market factors on the economy of the Republic of Kazakhstan

Unemployment is now the main problem of countries with developed market economies. Unemployment – a socio-economic phenomenon in which part of the labor force (economically active population) is not engaged in the production of goods and services. Unemployment is a macroeconomic problem, have the most direct and profound effect on every person. Loss of a job for most people means lower living standards and to cause serious psychological trauma. The paper discusses the basic concepts of unemployment in the economic system, describes the basic terms and definitions are given and analyzed the causes and consequences of unemployment. The paper presents statistical data, as well as highlighted the problems of development of Kazakhstan's labor market influences on unemployment, social and economic consequences of unemployment. Econometric models were made to determine the effect of labor market indicators on the economy of Kazakhstan..

Key words: labor market, unemployment, employment, the economically active population, GDP, poverty, productivity, real wages.

Какижанова Т.И., Искакова Г.С.

Оценка влияния безработицы и факторов рынка труда на экономику РК

Безработица сегодня главная проблема стран с развитой рыночной экономикой. Безработица – это социально-экономическое явление, при котором часть рабочей силы (экономически активного населения) не занята в производстве товаров и услуг. Безработица представляет собой макроэкономическую проблему, оказывающую наиболее прямое и сильное воздействие на каждого человека. Потеря работы для большинства людей означает снижение жизненного уровня и наносит серьезную психологическую травму. В работе рассмотрены базовые понятия безработицы в экономической системе, описаны основные термины и даны определения и проанализированы причины и последствия безработицы. В статье приведены статистические данные, а также выделены проблемы развития казахстанского рынка труда, факторы влияния на безработицу, социально-экономические последствия безработицы. Были составлены эконометрические модели для выявления влияния показателей рынка труда на экономику РК.

Ключевые слова: рынок труда, безработица, занятость, экономическое активное население, ВВП, бедность, производительность, реальная заработная плата.

**ҚАЗАҚСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ
ЖҰМЫССЫЗДЫҚ
ПЕН ЕҢБЕК НАРЫҒЫ
ФАКТОРЛАРЫНЫҢ
ЭКОНОМИКАҒА
ӘСЕРІН БАҒАЛАУ**

2014 жылдың 11 қарашасындағы «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» атты Қазақстан Республикасының Президенті, ұлт көшбасшысы Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауында қазақстандықтардың жұмысқа тартылуы міндеттер кешенінің қатарында екендігін «Нұрлы Жол» жаңа экономикалық саясат біздің экономикамыздың таяу жылдардағы өсімінің драйвері болады. Тек жол құрылысы арқылы ғана жаңадан 200 мың жұмыс орны құрылды. Ал бұл халықтың жұмыспен қамтылуын және табыстарының өсуін білдіреді» – деп атап көрсеткен болатын [1]. Сонымен қатар ұлттық қордан экономикалық өсім мен жұмыспен қамтуды қолдау үшін 2014-2015 жылдарға 500 миллиард теңгеден екі транш бойынша 1 триллион теңге бөлу туралы шешім қабылданды. Олардың барлығы жаңа жұмыс орындарының ашылу мақсатында жүзеге асырылуда.

Еңбек нарығы – бұл еңбекке сұраныс пен жұмыс күшінің ұсынысы қалыптасатын, қызметкерлер бөлініп, еңбек қызметінің әртүрлі түрлерінің бағасы анықталатын көрсететін нарықтық қатынастар саласы [2]. Жұмыссыздық – бұл елдегі жалданумен жұмыс істеуге ынтасы және қабілеті бар, бірақ өз мамандығы бойынша жұмыс табуға мүмкіндігі жоқ немесе жұмысқа орналаса алмайтын адамдар саны [3].

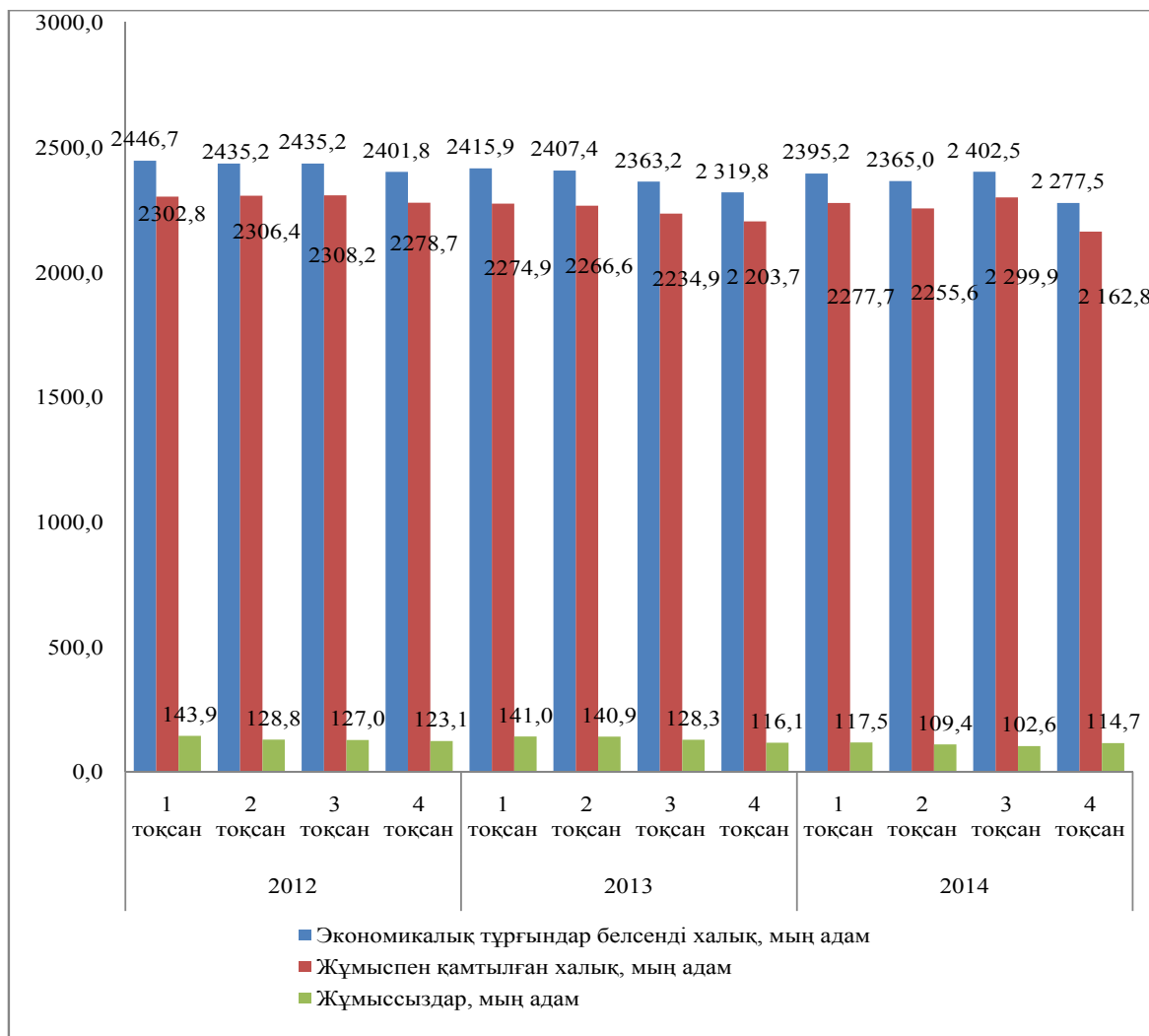
Жұмыссыздықтың негізгі типтері [4]:

1-сурет – Жұмыссыздықтың негізгі түрлері

Еліміздегі соңғы жылдардағы еңбек нарығы көрсеткіштеріне тоқталайық. Нарыққа өту кезеңінде еңбек нарығындағы жағдайда республика

бойынша еңбек ресурстарының төмендеуі және жұмыссыздықтың көбеюі байқалды. Дегенмен бұл жағдай қазір біртіндеп оңтайланып келеді.

2-сурет – 2012-2014 жылдардағы Қазақстан Республикасы еңбек нарығының тоқсандық көрсеткіштері

2012 жылдың IV тоқсанында экономикалық белсенді халық 2401,8 мың адамды құрса, 2014 жылдың IV тоқсанында бұл көрсеткіш 2277,5 болып, 124,3 мың адамға азайған. Жұмыспен қамтылған халық 2278,7- тен 2162,8- ге төмендеді. Ал жұмыссыздың деңгейі 2012 жылдың IV тоқсанында 123,1 болса, 2014 жылдың IV тоқсанында 114,7-ге азайған [5].

Жұмыссыздық деңгейінің жылдар бойынша көрсеткішін келесі кестеден көруге болады.

Жұмыссыздық деңгейі 2005 жылы 8,1% -ды құраса, 2014 жылы 5,1%-ға төмендеді. Жастар жұмыссыздығының деңгейі (15-24 жас) 13,4-

тен 3,85-ке азайды. Ұзақ мерзімді жұмыссыздық деңгейі 2005 жылы 4,3 %-ды құраса, 2014 жылы 2,5%-ды құрады, яғни 1,8%-ға азайған.

Енді осы еңбекпен қамту және жұмыссыздық көрсеткіштерінің ҚР экономикасына әсерін талдау жасау үшін, келесідей белгілеулер қолданылған, олардың 2001-2014 жылдардағы мәндері қарастырылды:

GDP – Жалпы ішкі өнім, млрд теңге

E – Жұмыспен қамтылған халық, мың адам

PROD – өнімділік,мың теңге

U – жұмыссыздық, мың адам

RW- нақты жалақы, мың теңге

INF – инфляция;
I – инвестиция;
POVERTY – кедейшілік деңгейі.

Аталған факторлар арасындағы мультикол-
линеарлық мәселелерін жою үшін, корреля-
циялық матрица құрылды.

3-сурет – 2005-2014 жылдардағы Қазақстан Республикасының жұмыссыздық деңгейінің динамикасы

1-кесте – 2001 ж. мен 2014 ж аралығындағы жылдық көрсеткіштер бойынша жұптық корреляция коэффициенттері

	U	RW	PROD	POVERTY	INF	I	GDP	E
U	1,00	-0,95	-0,96	-0,96	0,09	-0,96	-0,93	0,56
RW	-0,95	1,00	0,99	0,99	-0,14	0,98	1,00	-0,53
PROD	-0,96	0,99	1,00	0,99	-0,14	0,97	0,99	-0,52
POVERTY	-0,96	0,99	0,99	1,00	-0,12	0,99	0,98	-0,56
INF	0,09	-0,14	-0,14	-0,12	1,00	-0,08	-0,18	-0,39
I	-0,96	0,98	0,97	0,99	-0,08	1,00	0,97	-0,59
GDP	-0,93	1,00	0,99	0,98	-0,18	0,97	1,00	-0,50
E	0,56	-0,53	-0,52	-0,56	-0,39	-0,59	-0,50	1,00

Бұл кестеде жұмыссыздық пен басқа да еңбек нарығы факторларының экономикалық көрсеткіштер арасындағы корреляциялық коэффициенттері көрсетілген. 2001 ж. мен 2014 ж аралығындағы мерзімде жұмыссыздық пен ЖІӨ (0,93), нақты жалақы (0,95), кедейшілік (0,96), өнімділік және инвестиция арасындағы байланыс тығыз, ал инфляцияға әсері (0,09) аз. ЖІӨ мен өнімділік, кедейшілік, инвестиция арасында тығыз оң байланыс

бар, ал еңбекпен қамту мен барлық көрсеткіштер арасында байланыс орташа.

Еңбек нарығының көрсеткіштерінің Қазақстан экономикасына әсерін анықтау үшін көптеген модельдер құрылды. Солардың ішінде:

- сызықтық тәуелділік;
- дәрежелік тәуелділік;
- уақыттық факторлармен сызықтық тәуелділік;
- уақыттық факторлармен дәрежелік тәуелділік.

Коэффициенттердің мәнділігін бағалау үшін Стьюденттің критикалық мәндері алынды, ал теңдеудің сапалылығын тексеру үшін Фишердің кестесі қолданылды.

Құрылғын жұптық және көптік регрессия модельдері ішінен ең жақсы модель ретінде жұмыссыздық, еңбекпен қамту және ЖІӨ арасындағы дәрежелік модель алынды.

$$\log(GDP) = T \cdot 0.356 - 4.627\log(U) + 3.243\log(E) + \varepsilon_t \quad (1)$$

(18.662) (0.321) (2.493)

$DW=1.641; R^2=0.967; F=163,441.$

Барлық коэффициенттер мәнді, теңдеудің жалпы сапасы адекватты, автокорреляция мен гетероскедастикалық құбылыс жоқ. Сонымен, жұмыссыздық көлемі бір пайызға өскенде, ЖІӨ 4,6 пайызға төмендейді, ал жұмыспен қамтылған халық бір пайызға өскенде, ЖІӨ 3,2 пайызға өседі деп айтуға болады.

Осылайша өткен кезеңдегі мәліметтерді салыстыра отырып, Қазақстан Республикасындағы жұмыссыздардың үлесін төмендету, жұмыспен қамту көлемін арттыру мақсатында мемлекет та-

рапынан қабылданған «Жол картасы» бағдарламасы әрі қарай болашақта жалғасын тауып, мемлекеттік бюджеттен қаражат ресурстары көптеп бөлініп, алдағы уақытта жас мамандарға жұмыс орындары ашылса, халықтың әлеуметтік-экономикалық тұрмыс жағдайы көтеріледі, сондай-ақ экономикамыз алға басады деген сенімдеміз.

Әдебиеттер

- 1 Назарбаев Н.Ә.: «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» 11 қараша 2014 жыл;
- 2 Сакс Джеффри Д., Ларрен Фелипе Б. – Макроэкономика. Глобальный подход. – РФ. – М.: Изд-во «Дело», 1996.
- 3 Determinants of Unemployment in Namibia – Joel Hinaunye Eita and Johannes M.Ashipala – International Journal of Business and Management –10 october, 2010.
- 4 Экономика труда и социально-трудовые отношения – М издательство Че-Ро –1997ж – 623 бет
- 5 ҚР Статистика агенттігі www.stat.kz;

References

- 1 Nazarbayev N.A.: “Nurly Jol – bolashakka Bastar Jol” 11 karasha 2014 zhyl;
- 2 Sachs Jeffrey D. Larry Felipe B. – Macroeconomica. Global’nyi podhod: RF – M .: Izdatel’stvo “Delo”, 1996.
- 3 Determinants of Unemployment in Namibia – Joel Hinaunye Eita and Johannes M.Ashipala – International Journal of Business and Management -10 october, 2010.
- 4 Economica truda i socialno-trudovye otnosheniya – M.: Izdatel’stvo Che-Ro -1997zh – 623 bet
- 5 KR Statistica agenttigi www.stat.kz;

